

Práce pro člověka [1962]

Nejstarší představy lidí spojovaly námahu a pot s prokletím: člověk musí pracovat, protože byl vyhnán z ráje. Práce je sice nezbytnost, ale zlá nezbytnost. Práce je bolestným trestem, který postihuje celé lidské pokolení.

Už u proroků najdeme jiný vztah k pracovnímu úsilí (jako je orání a setí, stavění a štěpování); radikální obrat je dovršen u Ježíše, který nejen sám cílevědomě pracuje, ale, ukazuje, že skrze něho pracuje jeho nebeský Otec. Ježíš ví, že jeho dílu (a ostatně veškerému lidskému dílu) je vyměřena lhůta, a proto pracuje, dokud je čas. Nejde však jen o Ježíšovo světodějně dílo; Ježíš se zastává svých učedníků také ve chvíli, kdy si - v sobotní den - z klasů připravují zrna pro pokrm. Svěcení soboty bylo v pozadí také neseno myšlenkou, že oddělený den nemá být poskvrněn ničím tak zlořečeným, jako je práce. Ježíš ruší tento kultický charakter soboty právě tak jako mnoho jiných kultických praktik a skutečností: manifestačně uzdravuje v sobotní den před zákonickými zraky svých protivníků. Ospravedlňuje však i takovou činnost v sobotní den, jakou byla příprava pokrmu. Platnost příkazu k svěcení soboty je relativisována a omezena: sobota tu je pro člověka, nikoli naopak. Mohli bychom říci: svěcení soboty není službou Bohu, ale naopak sama sobota má sloužit člověku. Je tedy v zásadě sobota ve stejném vztahu k člověku jako pokrm: obojí slouží, i když v různých souvislostech a na různých úrovních.

Proč byla práce původně chápána jako trest a zlořečenství? A jaké motivy vedly Ježíše Krista k tomu, aby vztah k práci radikálně přehodnotil? Existují rozmanité výklady těchto historických skutečností. Nutnosti práce se rozumělo jako prokletí všude v tehdejších i v mnohem pozdějším světě. Představy o zlatém věku byly velmi rozšířené, i když nabývaly rozličných forem. Můžeme dokonce říci, že v biblických knihách najdeme spíše jen ohlasy a dozvuky těchto představ; rozhodně nikde nenajdeme doklady tvořivého náboženského úsilí starých Izraelců, které by mířilo právě tímto směrem a bylo zakotveno v kánonu, což ostatně souvisí s tím, že funkce mytů byla v Izraeli právě jen pomocná. Myty byly převzaty odjinud a v různé míře byly přepracovány, aby byly schopny vyjádřit něco, co zdaleka nebyla mythologie. Mythos o práci jako božím trestu za lidský hřích zůstal při takovém přepracování poměrně nezasažen, protože byl nikoli v centru, ale naopak na okraji podání o hříchu lidském. K tomu, že práce byla chápána jako břemeno, není třeba dodávat mnoho vysvětlivek; je možné, jak se někdy vykládá, že zlořečenství práce bylo odrazem sociální skutečnosti, že od počátku třídní společnosti existovali lidé, kteří vůbec nepracovali nebo jen málo, a potom lidé, kteří mnoho a těžce pracovali nejen na sebe, ale i na ty, kteří nepracovali. Dějinně však tento motiv nemohl být alespoň pro starozákonní okruh

rozhodující, jestliže k překonání starého vztahu k práci došlo mnohem dříve než k likvidaci třídní společnosti. Již u proroků, ale zvláště ostře u Ježíše vidíme úsilí o rehabilitaci práce pro druhého člověka. Tím se ovšem nemyslí na práci, která se nechává vykořisťovat, ale na práci, která pomáhá a slouží z lásky a z milosrdenství. Proto také „ten druhý“ není na prvním místě žádný hodnostář, žádný vysoko postavený člověk, ale především ubožák, hladový a žíznící, nahý, invalida, raněný, vězněný, vdova, sirotek, dítě.

Myslím, že nebudeme daleko od pravdy, řekneme-li, že práce byla kdysi považována za zlořečenou proto, že odváděla od tzv. služby Bohu. Bohoslužba je taková lidská činnost, jejímž cílem je Bůh. Je zcela zaměstnána Bobem a božskými záležitostmi, zaměřuje veškerou svou pozornost a péči směrem k Bohu, odvrací se od porušeného světa a zcela se soustřeďuje k tomu jedinému pravému a svatému. Práce je však zápolení s věcmi tohoto světa: její pozornost je upřena k tomu, aby se věc povedla, snaží se poznat nejlepší způsob zacházení s nástrojem, klade si konkrétní praktické cíle a zcela se soustřeďuje k tomu, aby úspěšně a účinně dosáhla svého. Práce není kult, ale profánní záležitost. A tak stojí v tomto pojetí práce a bohoslužba proti sobě. Obojí nelze spojit, každé má svůj oddělený čas, ale také své oddělené služebníky.

S tímto pojetím však Ježíš definitivně skoncoval. Není jiné bohoslužby než služba člověku: cokoli učiníme pro ty nejmenší, nejnepatrnější, nejubožejší a zcela bezprávné, to nám bude započteno za pravou bohoslužbu. Nelze milovat Boha a současně nenávidět člověka; nelze sloužit Bohu a odvrátit se od člověka, který potřebuje naší pomoci. Jediná opravdová služba Bohu je práce pro člověka, pro potřebného bližního, především však pro fyzicky, duchovně, hospodářsky i společensky slabé, odstrčené, kterým se děje křivda, kteří jsou zmateni, smutní, bez naděje, bez životní perspektivy. To znamená taková práce, za kterou nečekáme odměnu, povýšení, výhodu pro sebe nebo oplátku.

Ježíšovo hodnocení práce je jenom důsledkem jeho úsilí o změnu orientace celého lidského života. Ježíš likviduje nebo alespoň relativisuje kult, protože nedbá o člověka, o bližního. Člověk byl čelem obrácen k božským záležitostem a často stál přitom zády ke světu. Ježíš jej otáčí a ukazuje, že to je nedorozumění a omyl, jestliže byl Bůh hledán v odvrácení od tohoto světa. Všem nám musí dnes být už jasno: je třeba stát oběma nohama na tomto světě a dívat se pozorně tam, kde jsou okraje a temnější kouty společnosti. Je třeba si dát především práci s pozorným hledáním slabých a bezmocných; a je třeba si dát práci s tím, jak jim opravdově a účinně pomoci, jak pro ně něco skutečně pomáhajícího udělat. Víra, které se učíme u Ježíše, je víra dělající, pracující, organizující – tedy víra obrácená doprostřed tohoto světa. Tato víra, která pomáhá potřebnému a která je zaměřena k práci pro bližního, pro druhého člověka, ospravedlňuje náš život.